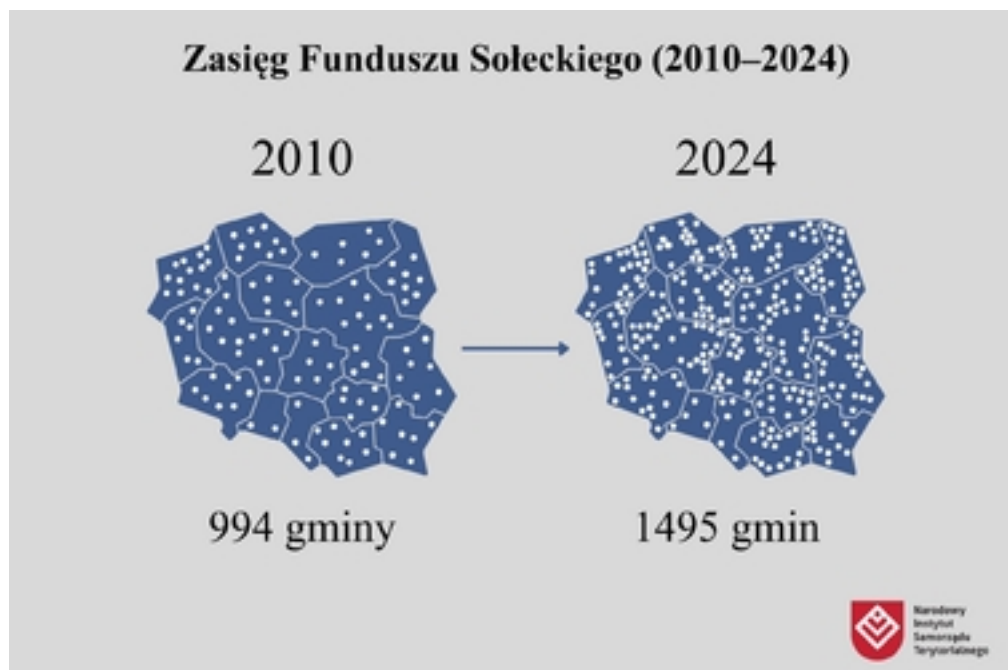

Fundusz Sołecki: Ewolucja od inwestycji w drogi do budowania kapitału społecznego

Dynamiczny wzrost skali i wydatków

Analiza, oparta na danych Ministerstwa Finansów, dowodzi systematycznego wzrostu wykorzystania funduszu. Liczba gmin korzystających z tego mechanizmu wzrosła o ponad 50% – z 994 w 2010 roku do blisko 1500 w 2024 roku (choć najbardziej dynamiczny rozwój nastąpił w latach 2010-2019). Oznacza to, że fundusz funkcjonuje obecnie w 69% wszystkich uprawnionych jednostek. Równolegle, w latach 2010–2024 wartość wydatków realizowanych w ramach funduszu zwiększyła się ponad trzykrotnie – z 274 mln do 852 mln zł (w ujęciu realnym).

Przesunięcie priorytetów: kultura wyprzedza transport

Kluczową zmianą jest ewolucja struktury wydatków, świadcząca o rosnącej dojrzałości społeczności lokalnych. Początkowo środki funduszu były przeznaczane głównie na inwestycje infrastrukturalne, takie jak drogi, oświetlenie czy wodociągi. Jednak w 2024 roku nastąpił przełom: po raz pierwszy w historii funduszu wydatki na kulturę przewyższyły te na transport, stawiając projekty społeczne i integracyjne na pierwszym miejscu. Ogólny udział inwestycji w puli funduszu wzrósł z 24% w 2010 r. do 38% w 2024 r., co wskazuje na rosnące kompetencje rozwojowe sołectw.

Regionalne zróżnicowanie i efekt sąsiedztwa

Raport identyfikuje wyraźne różnice regionalne. W Polsce Wschodniej fundusz sołecki zachowuje w dużej mierze charakter inwestycyjny, koncentrując się na niwelowaniu braków infrastrukturalnych. Z kolei w Polsce Centralnej i Zachodniej instrument ten coraz częściej służy budowaniu kapitału społecznego i wspólnotowej tożsamości.

Zróżnicowanie to ma podłoże historyczne, ale wynika także z różnic w tradycji samorządności i aktywności lokalnych liderów. Autorzy zwracają uwagę na zjawisko **efektu sąsiedztwa** (ang. *policy mimicking*), polegające na tym, że decyzje o wyodrębnieniu lub rezygnacji z funduszu często podejmowane są „blokowo” – w grupach sąsiadujących gmin, które obserwują swoje wzajemne doświadczenia.

Jednocześnie, ograniczona obecność funduszu w około 31% gmin, zwłaszcza peryferyjnych i położonych we wschodniej Polsce, może być wskaźnikiem słabszego kapitału społecznego i utrzymujących się barier instytucjonalnych.

Fakultatywność kluczem do samorządności

Kluczowym elementem mechanizmu funduszu jest zasada ochrony **autonomii decyzji zebrania wiejskiego**, które jako organ uchwałodawczy sołectwa, zyskuje realną kompetencję współdecydowania o wydatkach.

Mimo dyskusji na temat obligatoryjności funduszu, autorzy pozytywnie oceniają utrzymanie jego fakultatywnego charakteru w nowej regulacji uchwalonej we wrześniu 2025 r. Decyzja ta jest zgodna z konstytucyjną zasadą samodzielności jednostek samorządu terytorialnego i autonomii finansowej gmin. Nowa ustawa wprowadza także ważną zmianę proceduralną: umożliwia częściowe odrzucenie wniosku sołectwa (w zakresie pojedynczych przedsięwzięć), bez konieczności negocjowania całego wniosku.

Autorką opracowania jest Julita Łukomska, zastępczyni dyrektora Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego.

Opracowanie do pobrania: